

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ**

Нонік Валерій Вікторович

УДК 351.043.3:328.185

**МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ
ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ**

Спеціальність 25.00.02 – механізми державного управління

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора наук з державного управління

МИКОЛАЇВ – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Чорноморському національному університеті імені Петра Могили Міністерства освіти і науки України (м. Миколаїв).

Науковий консультант – доктор наук з державного управління, доцент
АНТОНОВ Андрій Вячеславович,
Державний університет «Житомирська політехніка» (м. Житомир),
професор кафедри економічної безпеки,
публічного управління та адміністрування.

Офіційні опоненти: доктор наук з державного управління, , професор
СИЧЕНКО Віктор Володимирович,
Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради» (м. Дніпро), ректор;

доктор наук з державного управління, професор
ВАСИЛЬЄВА Олександра Іллівна,
Національна академія державного управління при Президентові України (м. Київ),
професор кафедри публічного управління та публічної служби;

доктор наук з державного управління, професор
ЛАТИНІН Микола Анатолійович,
Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України,
завідувач кафедри економічної політики та менеджменту.

Захист відбудеться *26 жовтня 2019 р. о 10⁰⁰ годині* на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 38.053.03 у Чорноморському національному університеті імені Петра Могили за адресою: 54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10, ауд. 5-107.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Чорноморського національного університету імені Петра Могили (54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10).

Автореферат розісланий *25 вересня 2019 р.*

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
д. держ. упр.

Л. В. Антонова

Підписано до друку 23.09.2019 р.
Формат 60x84 1/16. Папір офсетний.
Гарнітура «Times New Roman». Друк-різографія.
Ум.-друк. арк. 1,9. Тираж 100 прим. Зам. № 2/2.
Видавець і виготовлювач: ФОП Ємельянова Т. В.
54001, м. Миколаїв, пров. Суднобудівний, 7
Тел .: (0512) 47-74-48, e-mail: printex_nik@rambler.ru
Сертифікат суб'єкта видавничої справи МК № 24 від 25.05.2011 р.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. На сьогодні в Україні проблеми формування та реалізації антикорупційної політики є одними з найактуальніших, оскільки масштаби поширення корупції становлять реальну загрозу національній безпеці та демократичному розвитку. Без перемоги над корупцією як системою суспільних відносин Україна ніколи не зможе забезпечити безпеку своїх громадян, мати високий рівень життя, побудувати ефективну економіку і правову демократичну державу, захистити свій суверенітет, стати конкурентоспроможною серед розвинутих країн світової спільноти.

Зважаючи на курс України до ЄС, а також із метою виконання взятих Україною зобов'язань перед Радою Європи існує нагальна потреба побудови дієвих механізмів запобігання та протидії корупції та втілення в життя зарубіжного досвіду боротьби з цим українським негативним соціальним явищем, передусім політичних, правових, інституційних та організаційних механізмів подолання корупції, що успішно діють в інших країнах.

Боротьба з корупцією є предметом пильної уваги інститутів держави, громадських організацій, засобів масової інформації, пересічних громадян. Антикорупційну спрямованість мають судова, податкова, адміністративна реформи, що реалізуються в Україні. Проводиться реформа кримінального судочинства, вдосконалюються механізми доступу громадян до публічної інформації та отримання безоплатної правової допомоги, формується державна антикорупційна система якісно вищого рівня ефективності, але цей процес відбувається досить повільно.

Незважаючи на широкий діапазон наукових досліджень явища корупції, недостатньо вивченим залишаються специфіка корупції в окремих сферах суспільного життя, її дезорганізаційний та реорганізаційний вплив на суспільство. Зазначене актуалізує необхідність розробки механізмів виходу з цієї катастрофічної ситуації на основі впровадження ефективних заходів антикорупційної політики держави.

Питання впровадження антикорупційної реформи та реалізації антикорупційної політики в Україні досить тривалий час перебувають у центрі уваги вітчизняних науковців. Зокрема, у своїх роботах цьому питанню приділяли увагу такі дослідники, як А. Антонов, С. Алфьоров, В. Беглиця, О. Береза, М. Братковський, О. Бусол, О. Васильєва, А. Волошенко, І. Гаєвський, В. Гарашук, С. Дрьомов, В. Журавський, С. Задорожний, В. Ємельянов, С. Івасенко, Ю. Кальниш, Г. Кохан, Д. Клименко, М. Латинін, М. Мельник, М. Михальченко, О. Михальченко, А. Михненко, Є. Невмержицький, С. П'ясецька-Устич, В. Побережний, Д. Плеханов, В. Соловйов, С. Серьогін, В. Сиченко, В. Трепак, Р. Тучак, М. Флейчук, Г. Яковенко та ін.

Серед західних авторів, які займалися вивченням явища корупції, варто відзначити Р. Абрамова, Б. Абдрасілову, Т. Агафонову, В. Андріанова, А. Артем'єва, І. Гдалевич, Л. Гелевінга, М. Джонстона, Л. Жигун, А. Мамичева, Г. Мішина, А. Мордовцева, Р. Мухаєва, С. Роуз-Аккерман, С. Тіхомірова, К. Фрідріха, А. Хайденхаймера та ін.

Але, незважаючи на значний науковий інтерес до окресленої проблеми, на жаль, досить тривалий час наша держава залишається однією з найбільш корумпованих держав світу, що зумовлено насамперед малоефективним поступом на шляху руйнування корупційних схем, які стали невід'ємним атрибутом владних інституцій.

Усе це зумовило необхідність розробки теоретико-методологічних положень та практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізмів формування та реалізації антикорупційної політики в Україні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до теми науково-дослідної роботи Чорноморського національного університету імені Петра Могили «Організація державного управління в умовах становлення та розвитку політичної системи України: політико-правові, історичні та регіональні аспекти» (державний реєстраційний номер 0109U000451), у рамках якої автором запропоновано комплекс пропозицій щодо вдосконалення механізмів формування та реалізації антикорупційної політики в Україні.

Мета й завдання дослідження. *Метою* дослідження є розвиток теоретико-методологічних засад та обґрунтування науково-прикладних рекомендацій щодо вдосконалення механізмів формування та реалізації антикорупційної політики в Україні.

Для досягнення мети дослідження поставлено такі *завдання*:

- здійснити історичний аналіз наукових напрацювань щодо причин виникнення корупції в системі суспільних відносин та розвинути теоретичні основи протидії корупції з уточненням понятійного апарату науки державного управління;

- узагальнити традиційні наукові концепції формування та реалізації антикорупційної політики та окреслити базові методологічні складові формування та реалізації антикорупційної політики держави;

- систематизувати діагностичний інструментарій антикорупційної політики держави та охарактеризувати функціональну спрямованість впливу інститутів громадянського суспільства та бізнесу на формування та реалізацію антикорупційної політики держави;

- оцінити ефективність формування та реалізації антикорупційної політики в Україні, а також визначити основні чинники та шляхи детінізації економіки України;

- дослідити зарубіжний досвід формування та реалізації антикорупційної політики держави та внести науково обґрунтовані пропозиції щодо його впровадження в Україні

- окреслити напрями вдосконалення інформаційно-комунікаційного інструментарію антикорупційної політики держави;

- визначити методологічні особливості розробки та реалізації регіональної антикорупційної стратегії;

- науково обґрунтувати концептуальні основи реалізації морально-ідеологічної складової антикорупційної політики в Україні;

- внести практичні рекомендації щодо вдосконалення механізмів формування та реалізації антикорупційної політики держави.

Об'єктом дослідження є антикорупційна політика держави.

Предметом дослідження є розвиток механізмів формування та реалізації антикорупційної політики в Україні.

Методи дослідження. Теоретичну основу дослідження становлять наукові праці та методологічні розробки провідних вітчизняних і зарубіжних учених з проблем удосконалення механізмів формування та реалізації антикорупційної політики в Україні.

У процесі дослідження використано сукупність загальних і спеціальних методів і підходів, які відповідають меті, а саме: історичний – для дослідження генези й еволюції наукових поглядів на причини виникнення корупції в системі суспільних відносин; індукція, дедукція, порівняння і систематизації – при систематизації передумов виникнення корупції; за допомогою логіко-семантичного методу та методу сходження від абстрактного до конкретного поглиблено понятійний апарат, надано характеристику сутності понять „корупція” та “антикорупційна політика”; завдяки методам структурно-логічного та системно-функціонального аналізу з'ясовано причини виникнення корупції в Україні, проаналізовано нормативно-правову базу формування та реалізації антикорупційної політики в Україні й відповідного міжнародного досвіду; проблемний та причинно-наслідковий методи – при визначенні комплексу проблем функціонування суб'єктного складу антикорупційної політики держави; моделювання та узагальнення використовувались при побудові економіко-математичної моделі, що описує тенденції поширення корупції; методи кореляційного аналізу – з метою пошуку залежності впливу корупції на соціально-економічний розвиток країни; рекомендаційний та програмно-цільовий методи – при виробленні пропозицій щодо підвищення ефективності регіональної антикорупційної стратегії; широко застосовувалися аналогово-табличні та графічні форми аналізу й моделювання.

Інформаційною базою дослідження слугували офіційні статистичні дані, матеріали моніторингу макропоказників по Україні та регіонах, матеріали соціологічних досліджень, законодавство України, нормативні документи Верховної Ради України, укази і розпорядження Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, законодавство країн Європейського Союзу та нормативні документи Європейського Союзу, результати соціологічних досліджень.

Наукова новизна одержаних результатів визначається новим вирішенням наукової проблеми в галузі державного управління, що полягає в удосконаленні теоретико-методологічних засад та обґрунтуванні науково-прикладних рекомендацій щодо вдосконалення механізмів формування та реалізації антикорупційної політики в Україні.

Основні наукові результати, які характеризують новизну виконаного дослідження, полягають у такому:

у перше:

- науково обґрунтовано і запропоновано методологічні підходи до формування та реалізації державної антикорупційної політики, які, на відміну від раніше відомих, враховують державно–політичні, соціально–економічні, державно–правові, соціокультурні пріоритети стратегії розвитку держави та спрямовані на: забезпечення безумовного виконання і правильного застосування вимог, встановлених антикорупційним законодавством; профілактику корупції та радикальне викорінення умов, що її породжують; створення і впровадження в дію некорупційних схем взаємодії інститутів громадянського суспільства із державними інститутами; зменшення регуляторного тиску держави на бізнес; забезпечення правових умов для інформаційної прозорості та відкритості діяльності влади, розвиток інституту громадського контролю;

- запропоновано комплексний механізм до формування та реалізації антикорупційної політики держави, що передбачає впровадження законодавчих, організаційно–політичних, соціально–економічних, морально–ідеологічних заходів, спрямованих на створення умов високоризиковості корупційної діяльності, та базується на таких основоположних принципах діяльності суб'єктів протидії корупції: законності; гласності та прозорості; пріоритетності служіння державі; перманентності; цілеспрямованості; наукової обґрунтованості; економічної доцільності; превентивності; цільового використання;

удосконалено:

- концептуальні підходи до розробки та впровадження національної системи державного моніторингу корупції як комплексної системи спостережень, збору, обробки, систематизації та аналізу інформації, що спрямована на об'єктивне відображення результатів проведення антикорупційних реформ та заходів антикорупційної стратегії та передбачає застосування діагностичних моделей вимірювання корупції; оперативне реагування на виявлені корупційні тенденції з метою нейтралізації загальноприйнятих корупційних практик; розкриття механізмів корупційних угод; виявлення ризиків та осередків можливого опору антикорупційної політики; мінімізації корупційних правопорушень та нейтралізації корупціогенних чинників;

- методичні підходи до формування інформаційно–комунікаційного інструментарію антикорупційної політики держави, що передбачають запровадження функціонування антикорупційних платформ як забезпечувальної складової створення прозорої і відкритої системи прийняття управлінських рішень з високою антикорупційною стійкістю, орієнтованої на: підвищення рівня інформаційної обізнаності суспільства щодо можливостей реалізації заходів антикорупційної боротьби; формування антикорупційного середовища шляхом створення умов для обговорення і дослідження явища «корупція» на професійному рівні; проведення онлайн–курсів; акумулювання бази даних для проведення антикорупційного моніторингу та оцінювання стану нетерпимості суспільства до всіх проявів корупції; проведення інформаційно–просвітницьких заходів з цільовими аудиторіями; структурування архітекtonіки

інструментарію за регіональною проблематикою та підвищення рівня якості публічних послуг;

- наукове обґрунтування антикорупційного виховання як державно-управлінського інструменту ідеологічного спрямування, дія якого спрямована на формування загальної атмосфери нетерпимості суспільства до корупції, на здобуття навичок антикорупційної поведінки; а також на ліквідацію правового нігілізму та протиправної моделі корупційної поведінки;

набули подальшого розвитку:

- теоретичні основи застосування превентивних заходів на початкових етапах корупційної поведінки на основі розширення критеріїв типологізації корупційних відносин, що враховують суперечливість існуючої в Україні моделі державного управління, наявність гібридних корупційних практик, конкуренцію за корупційну модель функціонування державних інституцій, недосконалість інституційної системи, історичне минуле держави та її традиції, рівень культурного розвитку та індивідуальні особливості чиновника;

- концептуальні засади протидії тіньовій економічній діяльності та реалізації шляхів і способів детінізації економіки, в основу яких покладено такі пріоритети: прискорення економічного розвитку країни, покращення бізнес-середовища, виявлення резервів поповнення бюджетних коштів та запобігання маргіналізації соціально-економічної структури суспільства;

- обґрунтування методів протидії корупції на основі моделювання тенденції її поширення, що довело необхідність одночасного перманентного впровадження превентивних заходів протидії корупції і жорстких методів покарання за корупційні дії;

- узагальнення досвіду формування та реалізації державної антикорупційної політики в зарубіжних країнах із низьким рівнем сприйняття корупції в аспекті визначення та адаптування його позитивних рис до українських реалій, що дозволило виокремити комплекс інструментів, що посилюють антикорупційний потенціал держави та передбачають реалізацію таких стратегічних напрямів дій: упровадження комплексу адміністративних (примусових) заходів, які мають обмежувальний та репресивний характер; встановлення жорсткого контролю над діями і доходами посадових осіб; законодавче закріплення системи градації штрафів і покарань від розміру хабара; забезпечення невідворотності покарання за скоєне корупційне діяння; формування в суспільстві антикорупційної моделі поведінки, основою якої є антикорупційна правосвідомість; забезпечення доброчесності як морального принципу всіх державних інституцій при реалізації контрольної-регулюючої функції держави; застосування інноваційного підходу до технологічної та організаційної модернізації державно-управлінських процесів, спрямованих на підвищення прозорості, підзвітності та відповідальності.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що в сукупності вони становлять науково-методологічну основу для практичного вдосконалення механізмів формування та реалізації державної антикорупційної політики з урахуванням специфіки проявів і масштабів впливу корупції на соціально-економічний розвиток суспільства і держави.

Основні теоретичні положення та висновки дослідження доведено до рівня конкретних положень, методик, рекомендацій та використано в процесі практичної діяльності Відділу з питань дотримання антикорупційного законодавства Секретаріату Кабінету міністрів України при розробці методологічного забезпечення з питань дотримання вимог антикорупційного законодавства, а також при проведенні оцінювання ефективності заходів щодо запобігання та виявлення корупції (довідка про впровадження № 24с-338/15 від 21.05.2019 р.); Миколаївської обласної ради під час підготовки Антикорупційної програми Миколаївської обласної ради на 2019-2021 рр. у частині змістовного наповнення заходів антикорупційних механізмів превентивної дії (довідка про впровадження № 451-15/05-19 від 13.06.2019 р.); Апарату Миколаївської обласної державної адміністрації при розробці ідеологічної складової спеціальних державно-управлінських механізмів, що спрямовані на формування нетерпимості до корупції (довідка про впровадження № 1065/61-05-58/6-19 від 12.06.2019 р.); Житомирської обласної державної адміністрації в частині запровадження внутрішньорегіональної системи запобігання корупції, що передбачає формування регіональної антикорупційної платформи як інтегруючої ланки антикорупційних ініціатив (довідка про впровадження № 3443/2-19/49 від 06.06.2019 р.); Житомирської обласної ради під час розробки комплексу заходів, спрямованих на виявлення корупційних ризиків, а також на налагодження співпраці з громадськістю (довідка про впровадження № р-5-22/712 від 06.06.2019 р.).

Теоретичні положення та матеріали дослідження використано в навчальному процесі Чорноморського національного університету ім. Петра Могили при підготовці магістрів за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування», а саме: при викладанні дисциплін «Публічна служба», «Державна служба», «Державне регулювання економіки», «Територіальне управління та місцеве самоврядування» (довідка про впровадження № 961/67/278 від 27.03.2019 р.).

Особистий внесок здобувача . Дисертаційне дослідження є самостійною науковою працею автора. Основні ідеї та розробки, зокрема й ті, що характеризують наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, а також висновки й рекомендації отримані автором особисто. У працях, опублікованих у співавторстві [2;14;15;23], конкретизовано внесок автора.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційної роботи були викладені й отримали позитивну оцінку на всеукраїнських та міжнародних науково–практичних конференціях: «Ольвійський форум – 2017: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі» (м. Миколаїв, 2017 р.); «Теоретико-методологические и прикладные аспекты государственного управления» (г. Минск, 2018 г.); «Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика» (м. Харків, 2018 р.); «Ольвійський форум – 2018: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі» (м. Миколаїв, 2018 р.); «Забезпечення сталого розвитку економіки: проблеми, пріоритети, перспективи»(м. Дніпро, 2018 р.); «Могилянські читання – 2018» (м. Миколаїв, 2018 р.); «Теорія і практика

актуальних наукових досліджень» (м. Херсон, 2019 р.); «Актуальні дослідження правової та історичної науки» (м. Тернопіль, 2019 р.); «Проблеми розвитку публічного управління в Україні» (м. Львів, 2019 р.).

Публікація результатів дослідження. Основні положення дисертаційної роботи опубліковано в 32 наукових працях, загальним обсягом 41,1 обл.– вид. арк., у тому числі: 1 – монографія; 16 – статті в наукових фахових виданнях України; 4 – статті в наукових періодичних виданнях інших держав; 2 – статті в інших виданнях, 9 – матеріали конференцій.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 362 сторінки. Дисертація містить 18 таблиць, 32 рисунка, 8 додатків. Список використаних джерел – 471 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** висвітлено важливість розвитку механізмів формування та реалізації антикорупційної політики держави, обґрунтовано актуальність теми дисертації, її зв'язок з напрямками, програмами і темами наукових досліджень. Сформульовано мету і завдання дослідження, охарактеризовано наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено апробацію основних положень.

У першому розділі – **“Теоретичні засади формування та реалізації антикорупційної політики держави”** – досліджено еволюцію наукових поглядів на причини виникнення корупції в системі суспільних відносин; систематизовано підходи до визначення сутності поняття «корупція»; здійснено типологізацію корупційних відносин.

Дослідження історичних аспектів прояву корупції в державному управлінні країн Стародавнього світу дозволяють сформулювати комплексне уявлення про корупцію та її специфічні форми прояву. Визначено, що корупція є складним суспільним явищем, яке укорінилося в управлінських системах та різних сферах суспільних відносин і є невід'ємним елементом державного управління із зародженням держави як суспільного інституту.

За результатами ідентифікації особливостей зародження та розвитку корупції в Стародавньому світі окреслено специфіку та методи боротьби з нею в стародавніх цивілізаціях. Зазначено, що корупція не властива лише певному суспільному укладу, а має свої специфічні форми прояву в різних країнах за географією, релігією, державним устроєм, політичною системою та економічним становищем.

Визначено, що однією з головних причин зростання корупції є швидке, незаконне і несправедливе збагачення олігархії, що найчастіше відбувалося під час інтенсифікації зовнішніх торговельних зав'язків, а також у результаті масштабних зовнішніх завоювань, військових грабежів чи прямого підкупу з боку іноземних держав. Констатовано, що саме глобалізація в давнину була причиною криз корупції і загибелі цивілізацій і етносів.

Констатовано відсутність однозначного визначення корупції у міжнародних та національних нормативних документах, що свідчить про

багатогранність і суперечливість даного явища. Обґрунтовано необхідність конкретизації сутнісного наповнення дефініції «корупція», що забезпечує модельну семантику теоретичного базису антикорупційних механізмів.

Зазначено, що сучасна концепція корупції зупиняється на традиційному розумінні корупції як зловживання державною владою заради приватної вигоди. Запропоновано розглядати корупцію у вузькому сенсі як будь-яку дію, що спрямована на досягнення або отримання будь-яких пільг, привілеїв або вигід шляхом нелегальних змов і хабарів, а в більш широкому сенсі як асоціальне, аморальне і протиправне явище, яке охоплює сукупність корупційних діянь, що руйнують правові основи суспільства і державну владу та пов'язані з неправомірним використанням особами, уповноваженими на виконання функцій держави, наданої їм влади, службових повноважень, відповідних можливостей з метою задоволення особистих інтересів чи інтересів третіх осіб.

За результатами дослідження підходів до класифікації форм та видів корупційних проявів розширено критерії типологізації корупційних відносин, що враховують суперечливість існуючої в Україні системи державного управління, яка призвела до появи гібридних корупційних практик та конкуренції за корупційну модель функціонування державних інституцій. Запропонована класифікація створює базис знань для застосування профілактичних заходів вже на початкових етапах корупційної поведінки та дієвих превентивних заходів з чіткою ідентифікацією всього арсеналу форм і механізмів протидії.

Визначено, що корупція включає в себе не тільки хабарі і «відкати», а й практики вищого рівня: «захоплення держави» – вплив груп інтересів на формування державної політики; «захоплення бізнесу» – встановлення неформального контролю держави над різними секторами економіки через пряме адміністративне втручання або незахищеність прав власності; розподіл сил та ресурсів держави; вплив на регулювання взаємовідносини з іншими країнами. Обґрунтовано необхідність застосування глобального підходу в боротьбі з корупцією, адже вона створює загрозу не лише національній безпеці більшості країн світу, а й підриває авторитет міжнародних інститутів влади та економіки.

На підставі аналізу наукових джерел, що розкривають сутність, природу і витоки корупції, сформульовано такі узагальнення: корупція – це багатогранна проблема; корупція має множинні аспекти, що не завжди легко виявляються; корупція може набувати різних форм і мати різні джерела походження; вплив корупції може відчуватися на різних рівнях управління; корупція являє собою не штучно створений, нав'язаний і чужорідний суспільству факт, а об'єктивно зумовлене, складне за складом суспільне явище, невід'ємною частиною якого є економічні, політичні, соціокультурні та інші відносини; в системі державного управління, якій притаманні внутрішня суперечливість, відірваність від громадян з'являються нові гібридні корупційні практики.

У другому розділі – **“Методологічні основи формування та реалізації**

антикорупційної політики держави” – викладено методологію дисертаційного дослідження, розглянуто цілі, принципи та підходи до формування та реалізації антикорупційної політики держави; систематизовано діагностичний інструментарій антикорупційної політики держави та охарактеризовано функціональну спрямованість впливу інститутів громадянського суспільства та бізнесу на формування та реалізацію антикорупційної політики держави.

З огляду на деструктивний всеохоплюючий вплив корупції на національну економіку і її властивості розширюватися без постійної протидії, обґрунтовано необхідність виділення антикорупційної функції держави, яка передбачає комплексне впровадження законодавчих, інституційних, організаційно–політичних, соціально–економічних та морально–ідеологічних заходів. Окреслені заходи мають бути спрямовані на створення умов високоризиковості корупційної діяльності із врахуванням таких основоположних принципів діяльності суб’єктів протидії корупції: законності; гласності та прозорості; пріоритетності служіння державі; перманентності; колегіальності в усіх випадках ухвалення життєво важливих для населення рішень; цілеспрямованості; наукової обґрунтованості; економічної доцільності; превентивності; цільового використання.

Доведено, що разом із скоординованою діяльністю органів державної влади при реалізації завдань державної антикорупційної політики та дотриманням базових принципів, що забезпечують дієвість антикорупційних механізмів, необхідно впровадження комплексу модернізаційних державно–управлінських заходів, спрямованих на формування в країні сильної політичної волі щодо реалізації заходів антикорупційної політики; забезпечення ефективного функціонування антикорупційних інституцій; забезпечення прозорості у відносинах між державним і приватним секторами; популяризація ідеї активної протидії громадянського суспільства виявам корупції.

За результатами систематизації методологічних складових державної антикорупційної політики констатовано, що антикорупційна політика полягає в розробці і здійсненні різнобічних і послідовних заходів держави і суспільства з усунення (мінімізації) причин і умов, що породжують і живлять корупцію в різних сферах життєдіяльності. Вона має бути інтегрована у базову стратегію розвитку держави в державно–політичному, соціально–економічному, державно–правовому, суспільно–громадянському, соціокультурному аспектах.

Визначено, що антикорупційна політика держави повинна реалізовуватися за такою циклічною схемою: сильна політична воля втілюється в стратегію антикорупційної протидії, а прагматизм і швидкість, які забезпечують досягнення результатів, у свою чергу, сприятимуть зміцненню політичної волі щодо подальшої протидії корупції. Дотримання таких умов забезпечують комплексний вплив та сингенетичний ефект від дії механізмів формування антикорупційної політики держави що представлені на рис. 1. .

Доведено, що ефективність антикорупційної політики залежить від створення єдиної і комплексної системи уповноважених суб’єктів, покликаних забезпечити дію наступного ланцюга узгодженої та скоординованої

послідовності – виявлення, досудове розслідування і запобігання корупційним правопорушенням, завершення та складання обвинувального акта.

Рис. 1. Модель формування антикорупційної політики держави

Обґрунтовано необхідність безперервного доповнення інструментарію державної антикорупційної політики такими елементами, як: прийняття етичних кодексів поведінки посадових осіб як на державному рівні, так і на рівні певної установи/ організації; розробка антикорупційних програм для конкретних регіонів та сфер життєдіяльності на базі загальнодержавної антикорупційної стратегії.

Констатовано, що в Україні сформовано концептуальний базис механізмів антикорупційної політики (нормативно-правового, політичного соціально-економічного, організаційно-технічного, інституційного, інформаційного, кадрового), але низький рівень узгодженості та інституційної спроможності спеціалізованих установ, відсутність системності антикорупційних заходів держави та толерантне ставлення суспільства до корупції розбалансовує їх дію та знижує ефективність.

Визначено, що формування та реалізація антикорупційної політики вимагає проведення постійного моніторингу та оперативного реагування на виявлені корупційні тенденції з метою нейтралізації загальноприйнятих корупційних практик; розкриття механізмів корупційних угод; виявлення ризиків та осередків можливого опору антикорупційній політиці; мінімізації корупційних правопорушень та нейтралізації корупціогенних чинників.

Обґрунтовано, що для своєчасного діагностування та прогнозування проявів корупції необхідно розробити національну систему вимірювання та оцінювання рівня корупції. Для цього слід запровадити систему моніторингу корупції, яка б базувалася на загальних для усіх органів державної влади показниках та методиках дослідження.

Визначено, що ключовими діагностичними моделями вимірювання корупції є соціологічні опитування, експертні оцінки та інтегральні оцінки. Результати застосування діагностичних моделей доцільно згрупувати у такі аналітичні блоки: реальний стан корупції (поширеність); сприйняття корупції населенням; ефективність заходів протидії корупції. Обґрунтовано оцінювання ефективності заходів протидії корупції проводити за такими напрямками: аналіз функціонування органів державної влади (інституціональний аналіз); аналіз і зіставлення статистики економічної та кримінальної злочинності; вивчення конкретних кримінальних справ; проведення фінансових ревізійних та перевірок державних підприємств, аудиторських експертиз фірм, що отримують кошти з бюджету; аналіз законодавства; аналіз та активний моніторинг рахунків і майна, що належить державним службовцям; аналіз преси, а також систематичний та постійний моніторинг публікацій у мережі Інтернет).

Охарактеризовано функціональну спрямованість впливу інститутів громадянського суспільства та бізнесу на формування та реалізацію антикорупційної політики держави. Доведено, що руйнівний вплив корупції можна подолати лише за умови налагодження партнерства у відносинах між державними, некомерційними і суспільними структурами в протидії корупції.

Визначено, що поштовх, який запустить всі реально існуючі антикорупційні механізми в дію, спроможне зробити громадянське суспільство

з акцентуванням на посиленні функції поточного та підсумкового громадського контролю.

Констатовано, що на сьогодні в Україні загострилась проблема прозорості діяльності засобів масової інформації, що призвело до зниження інформаційного суверенітету та розбалансованості системи політичної та управлінської комунікації інституцій влади, громадянського суспільства та засобів масової інформації. Водночас усунення конфліктів і суперечностей процесів демократизації, а також положення людиноцентричної парадигми обумовлюють підвищення ролі засобів масової інформації як гарантів політичної і соціальної стабільності як технологій представлення суспільних інтересів та як інструменту впливу на суспільну свідомість.

Як наслідок недостатньої комунікації влади з громадськістю та засобами масової інформації констатовано негативну динаміку довіри до влади в цілому й окремих інститутів зокрема. Визначено, що якість комунікаційних заходів, їх системність та прозорість, у тому числі через діяльність авторитетних і активних громадських рад, здатна суттєво послабити існуючу напруженість у суспільстві, сприятиме поверненню довіри громадян до державних інституцій та подоланню кризи легітимності влади

Визначено, що з метою посилення ролі засобів масової інформації у боротьбі з корупцією необхідно при розробці національного законодавства врахувати такі положення:

- уповноважені органи із захисту прав людини та неурядові громадські організації повинні підтримувати партнерські відносини із засобами масової інформації;
- журналістські розслідування повинні заохочуватися;
- необхідні спеціальні підготовчі програми, щоб забезпечити журналістів навичками пошуку і розкриття незаконної діяльності;
- необхідні програми, що дозволяють людям висловлювати стурбованість і думки з питань боротьби з корупцією та незаконною діяльністю.

Наголошено, що законодавча підтримка надасть змогу заохотити участь громадян у плануванні, імплементації, оцінюванні програм, націлених на відновлення чесності.

У третьому розділі – **“Оцінка ефективності механізмів формування та реалізації антикорупційної політики в Україні ”** – окреслено напрями гармонізації положень антикорупційної політики України з нормами міжнародного права; визначено основні чинники та шляхи детінізації економіки України; проведено аналіз взаємообумовленості корупції та соціально-економічного зростання в Україні; розглянуто особливості реалізації механізмів антикорупційної політики держави найменш корумпованих країн; узагальнено ключові положення антикорупційної моделі Китайської Народної Республіки та внесено науково обґрунтовані пропозиції щодо адаптації в українські реалії інструментів, що посилюють антикорупційний потенціал держави.

Визначено, що інтегруючись у світову спільноту шляхом ратифікації міжнародних документів, прийняття пакету антикорупційних законів та проведення інституційних змін Україна сформувала базис для впровадження дієвого інструментарію орієнтованого на : боротьбу з неефективною бюрократичною державною системою; на виявлення корупційних ризиків в діяльності державних службовців, а також усунення їх умов та причин. Констатовано посилення інтересу іноземних фахівців до проблем локалізації та мінімізації корупції в Україні.

Констатовано, що основними причинами корупції є економічна криза та політична нестабільність, нерозвиненість і недосконалість законодавства, неефективність інститутів влади, слабкість інститутів громадянського суспільства і відсутність міцних, демократичних традицій.

Враховуючи українську специфіку, слід додати до цих причин такі: суб'єкту політичну культуру більшості українців, системні порушення законодавства, безкарність та недієве правосуддя, відсутність колективного осуду корупційних практик, наявність у суспільстві стереотипів, що схильні виправдовувати корупційні практики; функціональне відношення до корупції; відчуття марності протестної активності; відчуття небезпеки; негативне ставлення до протестної активності у суспільстві взагалі; відсутність/або низька інформованість про дієві форми протесту; відсутність підтримки з боку громадськості, журналістів, некомерційних організацій, опозиції; низький рівень довіри до спеціалізованих антикорупційних інституцій.

За результатами аналізу динаміки та взаємозв'язків корупції та тіньової економіки в Україні визначено, що дані явища взаємопов'язані та взаємозумовлені. Констатовано, що масштабне поширення тіньової діяльності припадає на кризові та переломні моменти в національних економіках та на періоди дискредитації державних соціально–економічних систем.

На підставі вивчення та аналізу наукових джерел уточнено трактування категорії «тіньова економіка» як різновиду економічної діяльності, яка спрямована на отримання заборонених доходів, ухиляння від державного, наддержавного і громадського контролю та сплати податків під час здійснення легальних видів економічної діяльності і не відображається в офіційній статистиці.

Тіньова (неформальна, прихована) економіка як існуюча реальність світового і вітчизняного господарства охоплює всі сфери життєдіяльності суспільства. Її частка у ВВП різних країн, за наявними оцінками, становить від 5–10% до 50–60%. Констатовано, що деструктивні тенденції в національній економіці, а саме: фінансова дестабілізація, дефіцит платіжного балансу, зростання збитковості підприємств, інфляційні процеси та нестабільність національної грошової одиниці, популізм в органах влади та втрата довіри до неї, призвели до рекордного рівня інтегрального показника рівня тіньової економіки в Україні. Систематизовано причини існування тіньової економіки, які згруповані в такі групи: соціально–економічні, політичні, правові та морально–етичні.

Широкомасштабна тінізація економічних відносин в Україні, їх вкоріненість у соціум та національну культуру зумовлює масове порушення принципу верховенства права, створює макроекономічні диспропорції та структурні деформації в суспільно–економічному розвитку, що призводить до виникнення загроз національним інтересам країни й національній безпеці в економічній сфері. Це зумовлює об'єктивну необхідність розробки концепції протидії тіншовій економічній діяльності та відповідної реалізації шляхів і способів детінізації економіки, пріоритетом якої є прискорення економічного розвитку країни, покращення бізнес–середовища, виявлення резервів поповнення бюджетних коштів та запобігання маргіналізації всієї соціально–економічної структури суспільства (рис. 3).

Рис.2 Етапи впровадження державної концепції протидії тіншовій економічній діяльності

Доведено, що з метою обмеження масштабів тіншової економіки першочерговими є такі заходи: забезпечення чіткості, зрозумілості та однозначності правових норм; здійснення масштабної податкової реформи на основі встановлення оптимальних податків, упровадження превентивних заходів щодо ухилення від їх сплати, закріплення вимог щодо обов'язкового обґрунтування джерел походження грошових коштів при купівлі товарів, вартість яких перевищує певну заздалегідь визначену суму (житла, земельних

ділянок, транспортних засобів та предметів розкоші) та контроль їх достовірності; посилення відповідальності за ухилення від сплати податків і страхових внесків, підвищення податкової культури та грамотності населення; проведення судової реформи відповідно до норм ЄС; ліквідація інституційних та адміністративних перешкод ведення бізнесу та вдосконалення регуляторних механізмів; створення механізмів надійного захисту прав власності, в тому числі інтелектуальної, що унеможливить рейдерське захоплення, дозволить зменшити ризики інноваційної діяльності та стимулюватиме суб'єктів до пошуку можливостей власного розвитку; формування системи контролюючих служб та якісного кадрового забезпечення нової системи державного управління.

За результатами дослідження кореляційних зв'язків між рівнем корупції та показниками, що характеризують соціально–економічні умови, констатовано однаковий взаємозв'язок між соціально–економічними показниками, адміністративними правопорушеннями, пов'язаними з корупцією, та діями, пов'язаними зі зловживанням владою або службовим становищем, а саме: зростання ВВП на одну особу призводить до зниження рівня хабарництва та, навпаки, до збільшення рівня адміністративних корупційних правопорушень та зловживання владою або службовим становищем; чим вищі доходи населення, тим більше здійснюються адміністративні корупційні правопорушення; покращення рівня життя населення поступово призводить до зменшення хабарництва і, навпаки, погіршення матеріального становища населення супроводжується зростанням хабарництва; покращення матеріального становища не призводить до зменшення рівня зловживання владою або використання свого службового становища; зменшення кількості бідних приводить до збільшення рівня адміністративних корупційних правопорушень та зловживання владою або службовим становищем та зменшення хабарництва; рівень безробіття статистично пов'язаний тільки зі зловживанням владою або службовим становищем; зростання цін та диференціація бідних та багатих взагалі не впливає на рівень корупції в Україні.

Існуюче становище доводить те, що успіх антикорупційної політики України є запорукою соціально–економічного розвитку держави, в якій жоден член суспільства, незважаючи на його наближення до влади, економіки, соціальних висот, не отримує більше, аніж він може заробити офіційно власною працею.

Використання методу аналогій дало змогу порівняти явище поширення корупції з епідемією (інфікування свідомості), а методи моделювання – змодельовати тенденції поширення корупції з метою визначення можливих механізмів боротьби з нею. Доведено, що тенденції поширення корупції можна подолати, але за достатньо великий проміжок часу впровадження превентивних заходів протидії корупції і реальних жорстких методів покарання за корупційні дії.

На основі систематизації зарубіжного досвіду формування та реалізації антикорупційної політики представлено комплекс пропозицій щодо адаптації в українські реалії інструментів, що посилюють антикорупційний потенціал

держави. Обґрунтовано необхідність синтезу та рекомбінації методів шведської (скандинавської) та азіатської моделей реалізації антикорупційної політики держави (табл. 1), а також збалансованість «каральних» та превентивних методів боротьби з корупцією.

Ключові положення моделей реалізації антикорупційної політики

держави

Шведська (скандинавська) модель	Сінгапурська модель
<ul style="list-style-type: none"> - запровадження стимулів (через податки, пільги і субсидії) замість заборон; - відкриття доступу до інформації; - створення незалежної та ефективної системи правосуддя; - встановлення парламентом високих етичних стандартів для державних службовців і забезпечення урядом їх дотримання. 	<ul style="list-style-type: none"> - жорстка юридична відповідальність та контроль за суб'єктами корупційних дій, у першу чергу вищої ланки; - детальна регламентація дій державних службовців та спрощення бюрократичних процедур для населення; - жорсткий нагляд за дотриманням високих етичних стандартів; - створення автономного Бюро з розслідування випадків корупції, до якого громадяни можуть звертатися із скаргами на державних службовців і вимагати відшкодування збитків; - підвищення незалежності суду; - введення економічних санкцій для юридичних осіб за давання хабара і відмову від участі в антикорупційних розслідуваннях; - дерегулювання економіки; - висока заробітна плата державних службовців; - підготовка кваліфікованих адміністративних кадрів (оплата навчання за кордоном - Європі, Австралії і США).

Враховуючи культурно–історичні, суспільно-політичні, духовно–ідеологічні, соціально–економічні та інституційні особливості, доведено, що антикорупційні механізми країн, які передбачають вибудовування системи влади на демократичних і правових принципах, є більш прийнятними для України і в комплексній дії елімінують корупційні ризики. Досягається це за рахунок сильної громадянської позиції, максимального забезпечення свободи слова та інформаційної діяльності, зняття обмежень в економіці, максимальної публічності в державних справах, високих етичних норм, які налаштовують державних службовців на суспільне служіння.

Обґрунтовано, що успішність реалізації української антикорупційної моделі можлива за умови взаємоузгодження таких стратегічних напрямів дій: упровадження комплексу адміністративних (примусових) заходів, які мають обмежувальний та репресивний характер та передбачають встановлення надзвичайно жорсткого контролю над діями і доходами посадових осіб і високу градацію штрафів і покарань від розміру хабара; впровадження адміністративних методів, спрямованих на виявлення фактів хабарництва та забезпечення невідворотності покарання за скоєне корупційне діяння; формування в суспільстві антикорупційної моделі поведінки, основою якої є антикорупційна правосвідомість; забезпечення доброчесності як морального принципу всіх державних інституцій при реалізації контрольно–регулюючої функції держави; застосування інноваційного підходу до технологічної та організаційної модернізації державно–управлінських процесів, спрямованих на підвищення прозорості, підзвітності та відповідальності; впровадження

інноваційних технологій у налагодження комунікацій між владою та громадськістю.

Провідним принципом антикорупційної політики має бути постійне підвищення ризиків та вартості втрат залучених до корупції державних посадовців, представників бізнесу і громадян. В іншому разі корупція сприйматиметься в суспільстві як малоризикована і високодохідна діяльність, що дозволяє надійно і швидко вирішувати проблеми.

У четвертому розділі – **“Шляхи вдосконалення механізмів формування та реалізації антикорупційної політики в Україні ”** – окреслено потенціал розвитку інформаційно–комунікаційного інструментарію антикорупційної політики України; запропоновано напрями вдосконалення інформаційно–аналітичного забезпечення протидії корупції; систематизовано методологічні засади розробки та реалізації регіональної антикорупційної стратегії.

Констатовано, що збільшення ролі інформації і знань у сучасному суспільстві та виробництво нових інформаційних продуктів та послуг, що проникають в усі сфери життєдіяльності людини зумовлює модернізацію інструментарію системи державного управління та відкриває можливості для створення прозорої і відкритої системи прийняття управлінських рішень з високою антикорупційною стійкістю. Крім того, ефективне впровадження інформаційно–комунікаційного інструментарію забезпечує збільшення рівня суб’єктного охоплення при проведенні профілактичного превентиву та підвищує рівень якості надання послуг, ступінь довіри до суспільства.

З метою посилення інформаційно–комунікаційного потенціалу системи державного управління обґрунтовано необхідність ініціювання органами державної влади впровадження антикорупційних комунікацій у своєму пакеті комунікативних інструментів та координування процесу їх ресурсного забезпечення.

Запропоновано шляхи вдосконалення інформаційно–комунікаційного інструментарію антикорупційної політики держави, що передбачають формування спеціалізованих антикорупційних платформ, де активними учасниками антикорупційних комунікацій є представники державних установ, міжнародні організації, представники громадянського суспільства та бізнесу. Визначено, такі платформи є ефективними централізованими майданчиками з просування та апробації антикорупційних комунікаційних кампаній та налагодження конструктивного діалогу між владою та громадянським суспільством. Їх функціонування спрямоване на підвищення рівня інформаційної обізнаності суспільства щодо можливостей реалізації заходів антикорупційної боротьби; формування антикорупційного середовища шляхом створення умов для обговорення і дослідження явища «корупція» на професійному рівні; проведення онлайн–курсів; акумулювання бази даних для проведення антикорупційного моніторингу та оцінювання стану нетерпимості суспільства до всіх проявів корупції; проведення інформаційно–просвітницьких заходів тощо.

Спеціалізовані антикорупційні платформи дозволяють здійснювати конструктивне обговорення відповідних даних та фактів; проводити роботу з цільовими аудиторіями за певними сегментами державно–управлінської діяльності; нейтралізувати негативний вплив емоційно орієнтованих комунікацій; структурувати архітектоніку інструментарію за регіональною проблематикою; обговорювати проблеми політичних ризиків та сприяти прийняттю вольових державних рішень; забезпечувати позитивний вплив на формування суспільної думки.

Доведено, що для отримання ефекту від практичного впровадження інструментарію інформаційно–комунікаційних технологій у ході реалізації антикорупційної політики держави та системного впровадження прогресивних технологій у боротьбі з корупцією необхідно передбачити:

- розробку та затвердження нормативно–правових актів, які регулюють порядок використання, управління та взаємодії всіх підсистем Е–урядування (Е–регіон, Е–місто тощо); стандарти публікації інформації щодо запобігання, виявлення та протидії корупції на офіційних веб–сайтах;

- формування структурних підрозділів, які безпосередньо відповідатимуть за роботу інформаційно–комунікаційних систем з метою забезпечення їх безперебійного використання;

- створення систем моніторингу та оцінювання ефективності результатів упровадження інформаційно–комунікаційного інструментарію, а також оцінки економічного та соціального ефекту від їх застосування.

- проведення регулярних медіа–заходів антикорупційної тематики у державних органах;

- популяризацію системи електронних послуг в Україні як таких, що зменшують корупційні ризики;

- проведення заходів з поширення просвітницької інформації антикорупційного спрямування тощо.

Обґрунтовано доцільність розробки та впровадження національної системи державного моніторингу корупції як комплексної системи спостережень, збору, обробки, систематизації та аналізу інформації, що стосується ефективності проведення антикорупційних реформ та заходів антикорупційної стратегії та дає оцінку рівня довіри до влади і прогнозує ймовірність появи корупційних ризиків у майбутньому.

Визначено основні структурні елементи, що забезпечують ієрархічність національної системи державного моніторингу корупції, такі як: розробка стратегії антикорупційної реформи; визначення принципів і напрямів антикорупційної політики; визначення забезпечувальних складових антикорупційної реформи; інституалізація рівнів моніторингу; розподіл повноважень із контролю та відповідальності; ідентифікація внутрішніх та зовнішніх ризиків і загроз; методичне забезпечення оцінювання, уніфікації показників і порогових індикаторів.

Доведено, що національну систему державного моніторингу корупції доцільно інтегрувати в роботу відомчих регіональних антикорупційних комісій, регіональних управлінь/відділів з питань запобігання та протидії корупції, які

будуть нести відповідальність за координацію діяльності дослідницьких робочих груп у регіонах.

Обґрунтовано доцільність у моніторингових дослідженнях оцінювання ефективності антикорупційної діяльності держави та «корупційного рівня» використання міжнародної практики розрахунків індексних показників: Глобального індексу чесності, Індексу корупційної ураженості населення, Індексу корупційної ураженості «спеціальний». Для зручності використання вказаних індексів запропоновано введення загального агрегованого показника (індекс корупційності), який пропонуємо розраховувати як середнє геометричне трьох індексів. Наголошено, що з огляду на високу латентність та нематеріальні різновиди корупційних проявів доцільно спиратися у вивченні рівня їх поширеності на соціологічні опитування.

Результати моніторингу слід оприлюднювати з певною періодичністю: щомісячне проведення експрес-діагностики та складання оперативного звіту та розширений звіт за результатами півріччя. Дослідження змін індикаторів дозволяє враховувати економічну динаміку і будувати показники більш загального порядку.

За результатами дослідження доведено, що стратегічне управління повинне стати основою формування вітчизняної антикорупційної моделі, а розробка, прийняття та взаємоузгодження комплексу програмних документів антикорупційного спрямування забезпечує дієвість моделі у реальних умовах.

У контексті впровадження адміністративно-територіальної реформи в Україні, важливим напрямом якої визначено делегування управлінських функцій згори донизу і всебічний розвиток місцевого самоврядування, констатовано актуалізацію розроблення регіональної антикорупційної стратегії.

На основі систематизації методології планування, що покладена в основу розробки стратегій розвитку регіонів, визначено, що антикорупційна регіональна стратегія має базуватися на системі координації процесів на центральному, регіональному та місцевому рівнях та ґрунтуватися на таких принципах: комплексності, системності, адаптивності, варіантності, наступності, балансу інтересів, легітимності, гласності та відкритості, соціальності, керованості, професіоналізму.

Визначено, що при формуванні регіональної антикорупційної стратегії необхідно враховувати багатоплановий характер даного різновиду державно-управлінського впливу, оскільки складна та багатогранна площина охоплення потребує методологічного наповнення, що відображає специфіку впливу.

Систематизовано інструментарій реалізації регіональної антикорупційної стратегії, що включає економічні, політичні, профілактичні, запобіжні, виховні й організаційні заходи, які спрямовані на виключення соціально-економічного та політичного підґрунтя корупції та у комплексній дії створюють регіональну антикорупційну платформу.

Доведено, що використання інструментарію реалізації регіональної антикорупційної стратегії (рис. 2), а також системне оцінювання ефективності антикорупційних заходів дадуть змогу отримати синергетичний позитивний ефект у розвитку як регіональної, так і національної економічної системи.

Інструментарій реалізації регіональної антикорупційної стратегії	
Реформа державної служби	Виконує функцію координатора процесу реалізації і моніторингу регіональної антикорупційної стратегії.
Координаційна рада з питань запобігання корупції та усунення її наслідків	Підвищує рівень професіоналізму державних службовців та робить упор на чесність, результативність та компетентність.
Спеціалізована незалежна антикорупційна комісія	Забезпечує професійний і незалежний нагляд за діями представників органів державної влади в ході контролінгу та перевірок. Фокусує увагу на запобіганні корупційним проявам (дослідженні, спостереженні, навчанні та консультаціях), а також може мати широкі повноваження з ведення розслідувань.
Омбудсмен (особа для розгляду скарг приватних осіб)	Забезпечення неупередженого і незалежного розгляду скарг на представників адміністративних установ та посадових осіб.
Посилення правових інститутів для підвищення чесності та відповідальності	Зміцнення суддівської незалежності та суддівського самоврядування; втілення принципу верховенства права та гарантії права кожного громадянина на справедливий суд; забезпечення підзвітності судової влади та її захист від неправомірного політичного, фінансового або іншого зовнішнього впливу.
Кодекс поведінки щодо запобігання та протидії корупції	Приймаються для встановлення стандартів поведінки та регламентують дотримання положень антикорупційного законодавства України.
Зміцнення державних інституцій	Проведення технічної та організаційної модернізації у напрямі спрощення адміністративних процедур, поліпшення внутрішнього контролю та системи спостереження.
Процеси відкритого формування бюджету	Сприяння прозорості бюджетного процесу та підзвітності громадськості. Створення порталу для оприлюднення бюджетних витрат та проведення діалогу між місцевою владою та активними громадянами.
Конкурентний процес публічних закупівель	Впровадження процедури «Конкурентний діалог», що підвищує рівень відкритості закупівельних процесів.
Модернізація системи менеджменту державними фінансами	Впровадження принципів сучасного фінансового менеджменту.

Рис. 3. Інструментарій реалізації регіональної антикорупційної стратегії

У п'ятому розділі – “ **Концептуальні основи реалізації морально–ідеологічної складової антикорупційної політики в Україні** ” – проаналізовано морально–етичні засоби зниження масштабності корупційних проявів в Україні, систематизовано напрями формування антикорупційної свідомості та посилення антикорупційної мотивації; обґрунтовано змістовне наповнення антикорупційного виховання як інструменту антикорупційної політики держави превентивної дії.

За результатами дослідження особливостей формування суспільної свідомості як категорії, яка віддзеркалює, відтворює і детермінує стан розвитку громадянського суспільства, доведено необхідність позиціонувати її як об'єкт систематичного прямого та опосередкованого впливу комплексу державно-управлінських інструментів, які дозволяють через системну і чітко спрямовану антикорупційну ідеологію сформувати відповідні погляди, переконання та моральні цінності, а також розуміння того, що корупція є серйозною загрозою стратегічним інтересам країни

Запропоновано під антикорупційною свідомістю розглядати систему поглядів, теорій, ідей, уявлень, переконань, оцінок, настроїв, почуттів, в яких виражається негативне ставлення індивідів, соціальних груп, всього суспільства до всіх форм корупційних проявів та до корупціонерів у всіх сферах життєдіяльності.

Визначено, що процес формування антикорупційної свідомості являє собою цілеспрямований постійний вплив на людину з метою формування в неї правової культури й активної правомірної поведінки. Результуючою складовою є загальна атмосфера нетерпимості суспільства до корупції; здобуття юридичних знань та поваги до законів, навичок їх додержання, усвідомлення власних прав; здобуття умінь застосовувати технології захисту власних інтересів, керуючись принципом нульової терпимості до будь-яких проявів корупції.

На рис. 4 представлена модель формування антикорупційної свідомості, яка у глобальному вимірі формує антикорупційний потенціал нації та чітке бачення майбутнього України як країни з гідним рівнем життя.

Досвід країн, яким успішно вдалось подолати корупцію, підтверджує, що формування в суспільстві атмосфери неприйняття корупції на морально–етичному рівні є найбільш ефективним підходом. Для вирішення цього завдання необхідною є системна діяльність за такими напрямками:

- формування в суспільстві чіткого розуміння сутності корупції, донесення на рівні масової свідомості її небезпеки і суспільно деструктивних наслідків;

- роз'яснення важливості та наявних механізмів участі громадськості у запобіганні та протидії корупції;

- детальне публічне висвітлення антикорупційної діяльності держави, забезпечення відкритості та прозорості державних органів, поширення серед громадян інформації про базові стандарти діяльності державних установ;

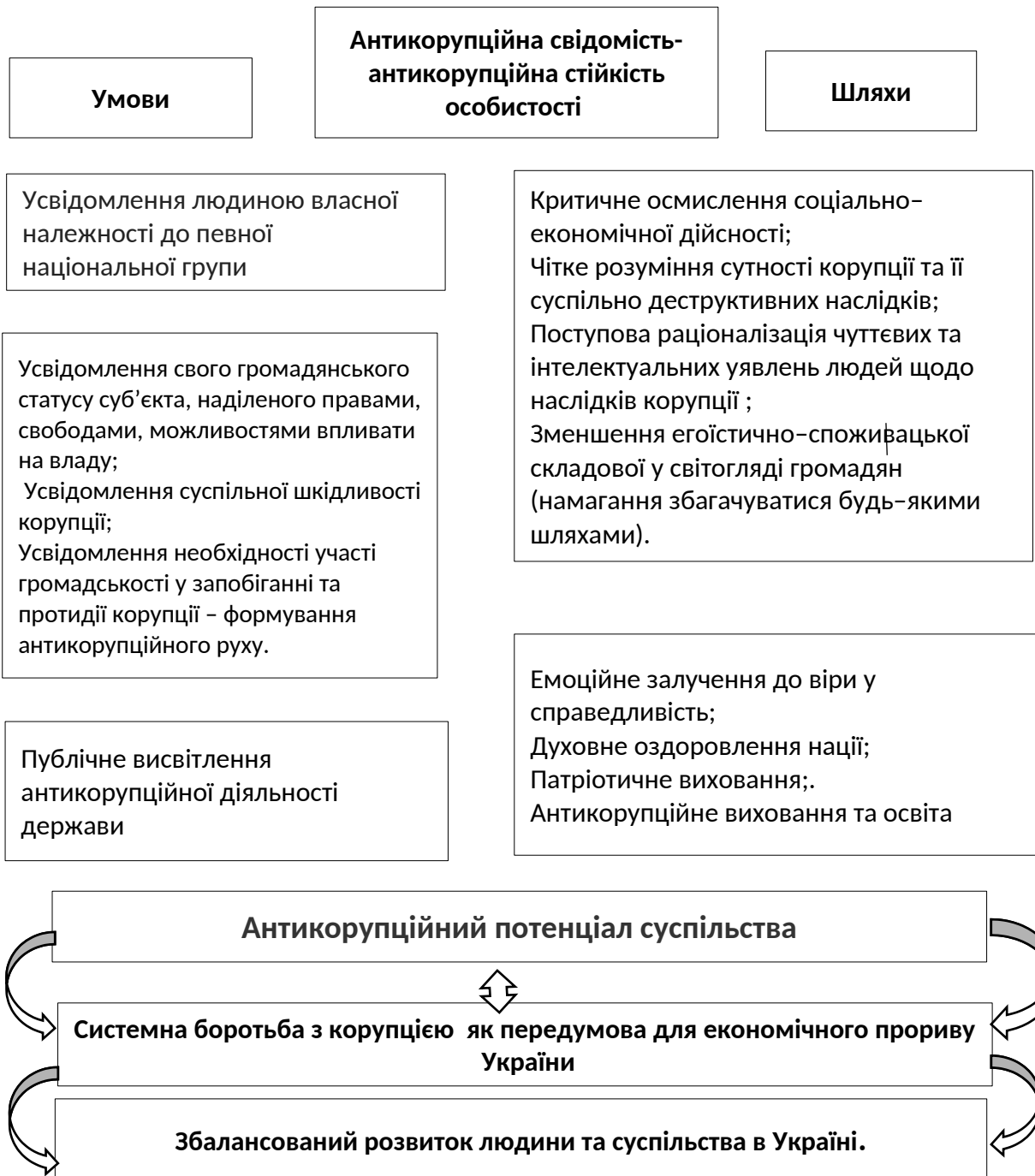

Рис. 4. Модель формування антикорупційної свідомості

- ініціювання здобуття правової антикорупційної освіти та здійснення комплексу заходів виховного, навчального й інформаційно-аналітичного характеру;

- регламентація антикорупційної тематики в освітніх програмах, інформаційних і навчальних заходах для цільових аудиторій у сферах, що характеризуються як зони «підвищеного корупційного ризику»;

- забезпечення належного рівня антикорупційної освіти державних службовців та , відповідно, розробка спеціалізованого навчально-методичного забезпечення;

- посилення духовної безпеки, стимулювання духовного оздоровлення нації та зменшення егоїстично–споживацької складової у світогляді громадян;
- вироблення, закріплення в суспільній свідомості та поступове практичне втілення чіткого бачення майбутнього України як країни, розвиток якої не сумісний з явищами корупції;
- проведення інформаційної політики з пропаганди ідеології соціальної справедливості, професіоналізму та висококваліфікованої праці, якісної освіти та здорового способу життя, а також проведення контрпропаганди непомірного збагачення, нестримного споживання, речизму і помилкових уявлень про життєвий успіх;
- заохочення зусиль щодо боротьби з корупцією через суспільне визнання, ведення нагород та премій.

Доведено, що лише поєднання адміністративних важелів держави та ініціатив громадянського суспільства зруйнує правовий нігілізм, забезпечить формування соціального світогляду та ліквідує асоціальну, аморальну і протиправну модель корупційної поведінки.

Визначено, що розвиток національних систем освіти, прийняття та адаптування освітніми установами нових європейських ідей, бажання досягти балансу між інституційними та академічними прагненнями зумовлюють необхідність ставити завдання щодо гуманістичної спрямованості освітніх процесів, що включає у себе антикорупційне виховання як інструмент формування антикорупційного світогляду, міцних моральних основ особистості, громадянської позиції та стійких навичок антикорупційної поведінки.

Доведено, що позиціонування антикорупційного виховання як дієвого інструмента превентивної дії, дає змогу розвивати ціннісні установки особистості для формування стійкої антикорупційної громадянської позиції, підвищувати рівень правової свідомості та почуття патріотизму, особливо у молодого покоління. Запропоновано під антикорупційним вихованням розуміти процес і результат спеціалізованої навчально–виховної роботи, спрямованої на формування в суспільстві неприйняття корупції та усвідомленої відмови від корупційної моделі поведінки. Застосування даного інструменту в комплексі з правовими заходами забезпечить можливість реалізувати ефективну скоординовану антикорупційну політику держави, яка сприяє участі суспільства у протидії цьому явищу і відображає принципи правопорядку, чесності, невідкупності, прозорості й відповідальності.

ВИСНОВКИ

У дисертації по–новому вирішено актуальну наукову проблему щодо вдосконалення механізмів формування та реалізації антикорупційної політики в Україні, що полягає в систематизованому викладі та науковому обґрунтуванні теоретичних і методологічних засад та розробці практичних рекомендацій. На

підставі отриманих результатів здійсненого дослідження зроблено такі висновки і внесені пропозиції:

1. Досліджено еволюцію наукових поглядів на причини виникнення корупції в системі суспільних відносин. За результатами розгляду історичних аспектів прояву корупції в державному управлінні країн Стародавнього світу сформоване комплексне уявлення про її специфічні форми прояву в різних країнах за географією, за релігією, державним устроєм, політичною системою та економічним становищем. Окреслені особливості прояву корупції в Стародавньому світі, вказують на те, що корупція є складним суспільним явищем, яке укорінилося в управлінських системах та різних сферах суспільних відносин і є невід'ємним елементом державного управління із зародженням держави як суспільного інституту.

Розвинуто теоретичні основи протидії корупції з уточненням понятійного апарату науки державного управління. Констатовано відсутність однозначного визначення корупції у міжнародних та національних нормативних документах, що свідчить про багатогранність і суперечливість даного явища. Обґрунтовано необхідність конкретизації сутнісного наповнення дефініції «корупція», що забезпечує модельну семантику теоретичного базису антикорупційних механізмів.

Запропоновано корупцію у вузькому сенсі розглядати як будь-яку дію, що спрямована на досягнення або отримання певних пільг, привілеїв або вигід шляхом нелегальних змов і хабарів, а в більш широкому сенсі як асоціальне, аморальне і протиправне явище, яке охоплює сукупність корупційних діянь, що руйнують правові основи суспільства і державну владу та пов'язані з неправомірним використанням особами, уповноваженими на виконання функцій держави, наданої їм влади, службових повноважень, відповідних можливостей з метою задоволення особистих інтересів чи інтересів третіх осіб. Визначено, що на сьогодні корупція створює загрозу не лише національній безпеці більшості країн світу, а й підриває основи функціонування міжнародних інститутів влади та світової економіки.

2. Узагальнено традиційні наукові концепції та сучасні підходи до формування та реалізації антикорупційної політики держави. За результатами систематизації підходів до класифікації форм та видів корупційних проявів розширено критерії типологізації корупційних відносин, що враховують суперечливість існуючої в Україні системи державного управління, яка призвела до появи гібридних корупційних практик та конкуренції за корупційну модель функціонування державних інституцій. Запропонована класифікація створює базис знань для застосування профілактичних заходів вже на початкових етапах корупційної поведінки та дієвих превентивних заходів з чіткою ідентифікацією всього арсеналу форм і механізмів протидії.

Наголошено, що основу фундаментальних причин корупційних відносин формують недосконалість інституційної системи й антикорупційної політики держави, історичне минуле держави, традиції, рівень культурного розвитку, принциповість, рішучість, моральність індивіда.

Окреслено базові методологічні складові формування та реалізації антикорупційної політики держави. Визначено, що антикорупційна політика має бути інтегрована в базову стратегію розвитку держави, розгорнута за такими напрямками та пріоритетами, як: державно–політичний, соціально–економічний, державно–правовий, суспільно–громадянський, соціокультурний. Доведено, що ефективність антикорупційної політики держави залежить від сильної політичної волі, що втілюється в антикорупційну стратегію протидії та ефективне функціонування комплексної системи уповноважених інституцій.

Обґрунтовано необхідність безперервної модернізації інструментарію антикорупційної політики держави та доповнення його новими елементами, такими як прийняття необхідних нормативних документів на законодавчому рівні, розробка антикорупційних програм для конкретних регіонів на базі загальнодержавної антикорупційної стратегії, прийняття етичних кодексів поведінки посадових осіб (як на державному рівні, так і на рівні певної установи), проведення просвітницької роботи антикорупційної тематики тощо.

Доведено, що руйнівний вплив корупції може подолати лише комплексна дія механізмів антикорупційної політики держави, що спрямована на дотримання таких домінуючих положень: забезпечення реального прагнення політичного керівництва країни боротися з будь–якими проявами корупції; безумовне виконання вимог антикорупційного законодавства; рівність усіх перед законом і судом; чітка правова регламентація діяльності державних органів та державного і громадського контролю за нею; безперервна спрямованість на вдосконалення структури державного апарату, кадрової роботи і процедури вирішення питань, які зачіпають законні інтереси фізичних і юридичних осіб, відповідно зміни умов; акцентування уваги на профілактиці корупції, спрямованій на радикальне викорінення умов, що її породжують; перетворення корупції на сферу підвищеного ризику і низької рентабельності, створення і впровадження в дію некорупційних схем взаємодії громадян із державними інститутами; зменшення регуляторного тиску держави на бізнес; забезпечення правових умов для інформаційної прозорості та відкритості діяльності влади; налагодження партнерських відносин між владою і громадянським суспільством у сфері мінімізації корупційних проявів.

3. Досліджено діагностичний інструментарій антикорупційної політики держави. Зростання соціально–політичного напруження та загострення небезпеки корупційних проявів зумовлює необхідність проведення постійного моніторингу та оперативного реагування на виявлені корупційні тенденції з метою нейтралізації загальноприйнятих корупційних практик; розкриття механізмів корупційних угод; виявлення ризиків та осередків можливого опору антикорупційній політиці держави; мінімізації корупційних правопорушень та нейтралізації корупціогенних чинників.

Обґрунтовано, що для своєчасного діагностування та прогнозування проявів корупції необхідно розробити національну систему вимірювання та оцінювання рівня корупції. Для цього слід запровадити систему моніторингу корупції, яка б базувалася на загальних для всіх органів державної влади показниках та методиках дослідження.

Результати застосування традиційних діагностичних моделей вимірювання корупції доцільно згрупувати у такі аналітичні блоки: реальний стан корупції (поширеність); сприйняття корупції населенням; ефективність заходів протидії корупції. Обґрунтовано доцільність проведення оцінювання ефективності заходів протидії корупції за такими напрямками: аналіз функціонування органів державної влади (інституціональний аналіз); аналіз і зіставлення статистики економічної та кримінальної злочинності; вивчення конкретних кримінальних справ; проведення фінансових ревізійних та перевірок державних підприємств, аудиторських експертиз фірм, що отримують кошти з бюджету; аналіз законодавства; аналіз та активний моніторинг рахунків і майна, що належить державним службовцям; аналіз преси, а також систематичний та постійний моніторинг публікацій у мережі Інтернет).

Охарактеризовано функціональну спрямованість впливу громадянського суспільства на формування та реалізацію антикорупційної політики держави. Констатовано, що в Україні сформовано концептуальний базис механізмів антикорупційної політики (нормативно-правового, політичного соціально-економічного, організаційно-технічного, інституційного, інформаційного, кадрового), але низький рівень узгодженості й інституційної спроможності спеціалізованих установ, відсутність системності антикорупційних заходів держави та толерантне ставлення суспільства до корупції розбалансовує їх дію та знижує ефективність.

Доведено, що поштовх, який запустить всі реально існуючі механізми в дію, спроможні зробити інститути громадянського суспільства, з акцентуванням на органічному поєднанні державного та громадського контролю, що відповідає потребам, принципам демократичної держави та людиноцентричній парадигмі.

4. Проведено оцінювання ефективності формування та реалізації антикорупційної політики в Україні, а також визначено основні чинники та шляхи детінізації економіки України. За результатами комплексного аналізу динаміки та взаємозв'язків корупції та тіньової економіки в Україні визначено, що дані явища взаємопов'язані та взаємозумовлені, спричинюють масове порушення принципу верховенства права, створюють макроекономічні диспропорції та структурні деформації у суспільно-економічному розвитку, призводять до виникнення загроз національним інтересам. Запропоновано методологічні засади розробки концепції протидії тіньовій економічній діяльності та відповідної реалізації шляхів і способів детінізації економіки, пріоритетом якої є прискорення економічного розвитку країни, покращення бізнес-середовища, виявлення резервів поповнення бюджетних коштів та запобігання маргіналізації всієї соціально-економічної структури суспільства.

Доведено, що для обмеження масштабів тіньової економіки першочерговими є такі заходи: забезпечення чіткості, зрозумілості та однозначності правових норм; здійснення масштабної податкової реформи на основі встановлення оптимальних податків, упровадження превентивних заходів щодо ухилення від їх сплати, закріплення вимог щодо обов'язкового

обґрунтування джерел походження грошових коштів при купівлі товарів, вартість яких перевищує певну заздалегідь визначену суму (житла, земельних ділянок, транспортних засобів та предметів розкоші) та контроль їх достовірності; посилення відповідальності за ухилення від сплати податків і страхових внесків, підвищення податкової культури та грамотності населення; проведення судової реформи відповідно до норм ЄС; ліквідація інституційних та адміністративних перешкод ведення бізнесу та вдосконалення регуляторних механізмів; створення механізмів надійного захисту прав власності, в тому числі інтелектуальної, що унеможливить рейдерське захоплення, дозволить зменшити ризики інноваційної діяльності та стимулює суб'єктів до пошуку можливостей власного розвитку; формування системи контролюючих служб та якісного кадрового забезпечення системи державного управління.

За допомогою кореляційного аналізу досліджено залежності між рівнем корупції та показниками, що характеризують соціально-економічні умови. Констатовано однаковий взаємозв'язок між соціально-економічними показниками, адміністративними правопорушеннями, пов'язаними з корупцією, та діяннями, пов'язаними зі зловживанням владою або службовим становищем. Це доводить, що успіх антикорупційної політики України є запорукою соціально-економічного розвитку держави та підвищення добробуту населення.

З метою обґрунтування вибору механізмів антикорупційної політики держави змодельовано тенденцію поширення корупції. На основі методу аналогії це явище порівняне з епідемією, що інфікує свідомість людини. Виходячи із припущення, що інфекція поширюється у великих популяціях, коли випадкові відхилення факторів, що впливають на епідемію не є суттєвими, для опису епідемії була запропонована детермінована модель, що розділяє всю популяцію на окремі групи, кожна з яких являє собою певний етап розвитку епідемії: особи, що здатні на корупцію – «сприйнятливі до інфекції»; особи, що безпосередньо здійснюють корупційні дії - інфіковані, здатні передавати інфекцію сприйнятливим до неї особам; особи, що не здатні на корупцію, - ті, що вилікувалися та набули імунітет до даної хвороби, нездатні більше захворіти або передати інфекцію. Результати моделювання засвідчили, що для ефективної боротьби з корупцією потрібний великий проміжок часу протягом якого мають здійснюватися заходи з «імунізації» від корупції і застосовуватися жорсткі методи покарання за корупційні дії.

5. На основі систематизації зарубіжного досвіду формування та реалізації антикорупційної політики представлено комплекс пропозицій щодо адаптації в українські реалії інструментів, що посилюють антикорупційний потенціал держави. Враховуючи культурно-історичні, суспільно-політичні, духовно-ідеологічні, соціально-економічні та інституційні особливості, доведено, що антикорупційні механізми країн, які передбачають вибудовування системи влади на демократичних і правових принципах, є більш прийнятними для України і в комплексній дії елімінують корупційні ризики. Досягається це за рахунок сильної громадянської позиції, максимального забезпечення свободи слова та інформаційної діяльності, зняття обмежень в економіці, максимальної

публічності в державних справах, високих етичних норм, які налаштовують державних службовців на суспільне служіння.

Обґрунтовано необхідність створення нової вітчизняної антикорупційної моделі з органічним поєднанням «каральних» та превентивних методів боротьби з корупцією на основі синтезу та рекомбінації методів шведської (скандинавської) та азійської моделей реалізації антикорупційної політики держави.

Доведено, що успішність вітчизняної антикорупційної моделі можлива за умови взаємоузгодження таких стратегічних напрямів дій: упровадження комплексу адміністративних (примусових) заходів, які мають обмежувальний та репресивний характер та передбачають встановлення надзвичайно жорсткого контролю над діями і доходами посадових осіб і високу градацію штрафів і покарань від розміру хабара; впровадження адміністративних методів, спрямованих на виявлення фактів хабарництва та забезпечення невідворотності покарання за скоєне корупційне діяння; формування в суспільстві антикорупційної моделі поведінки, основою якої є антикорупційна правосвідомість; забезпечення доброчесності як морального принципу всіх державних інституцій при реалізації контрольно–регулюючої функції держави; застосування інноваційного підходу до технологічної та організаційної модернізації державно–управлінських процесів, спрямованих на підвищення прозорості, підзвітності та відповідальності; впровадження інноваційних технологій у налагодження комунікацій між владою та громадськістю.

6. Окреслено напрями вдосконалення інформаційно–комунікаційного інструментарію антикорупційної політики держави, що передбачають запровадження функціонування антикорупційних платформ як забезпечувальної складової створення прозорої і відкритої системи прийняття управлінських рішень з високою антикорупційною стійкістю. Обґрунтовано, що саме державні органи мають ініціювати впровадження антикорупційних комунікацій у своєму пакеті комунікативних інструментів та надавати ресурси для забезпечення їх ефективного застосування й формування інформаційно–комунікаційного потенціалу. Очікуваним результатом є підвищення рівня інформаційної обізнаності суспільства щодо можливостей реалізації заходів антикорупційної боротьби; формування антикорупційного середовища шляхом створення умов для обговорення і дослідження явища «корупція» на професійному рівні; проведення онлайн–курсів; акумулювання бази даних для проведення антикорупційного моніторингу та оцінювання стану нетерпимості суспільства до всіх проявів корупції; проведення інформаційно–просвітницьких заходів; зменшення негативного характеру впливу емоційно орієнтованих комунікацій; забезпечення прийняття вольових державних рішень; посилення профілактичного превентиву та підвищення рівня якості публічних послуг.

7. Визначено методологічні особливості розробки та реалізації регіональної антикорупційної стратегії. На основі систематизації методології планування, що покладена в основу розробки стратегій розвитку регіонів, визначено, що антикорупційна регіональна стратегія має базуватися на системі координації процесів на центральному, регіональному та місцевому рівнях та

ґрунтуватися на принципах комплексності, системності, адаптивності, варіантності, наступності, балансу інтересів, легітимності, гласності та відкритості, соціальності, керованості, професіоналізму.

Систематизовано інструментарій реалізації регіональної антикорупційної стратегії, що включає економічні, політичні, профілактичні, запобіжні, виховні й організаційні заходи, які спрямовані на виключення соціально-економічного та політичного підґрунтя корупції та в комплексній дії створюють регіональну антикорупційну платформу. Доведено, що комплексне використання інструментарію реалізації регіональної антикорупційної стратегії, а також системне оцінювання ефективності та коригування антикорупційних заходів дадуть змогу отримати синергетичний позитивний ефект у розвитку як регіональної, так і національної економічної системи.

8. Науково обґрунтовано концептуальні основи реалізації морально-ідеологічної складової антикорупційної політики в Україні. Констатовано, що в результаті системного та науково обґрунтованого застосування спеціальних державно–управлінських антикорупційних механізмів ідеологічного спрямування формується загальна атмосфера нетерпимості суспільства до корупції; здобуваються юридичні знання, виховується повага до законів та формуються навички їх додержання, усвідомлюються власні права й здобуваються вміння застосовувати технології захисту власних інтересів, керуючись принципом нульової терпимості до будь–яких проявів корупції. Доведено, що лише поєднання адміністративних важелів держави та ініціатив громадянського суспільства зруйнує правовий нігілізм, забезпечить формування соціального світогляду та ліквідує асоціальну, аморальну і протиправну модель корупційної поведінки.

Доведено необхідність активного впровадження антикорупційного виховання як дієвого інструмента превентивної дії, що дає змогу розвивати ціннісні установки особистості для формування стійкої антикорупційної громадянської позиції, підвищувати рівень правової свідомості та почуття патріотизму, руйнує схильність до корупційної моделі поведінки. Застосування даного інструменту в комплексі з правовими заходами забезпечить можливість реалізувати ефективну скоординовану антикорупційну політику держави, яка сприяє участі суспільства у протидії цьому явищу і відображає принципи правопорядку, чесності, непідкупності, прозорості й відповідальності.

9. Внесено практичні рекомендації щодо вдосконалення механізмів формування та реалізації антикорупційної політики держави, а саме: з метою забезпечення системності та спадковості заходів антикорупційної політики України розробити та прийняти Закон України «Про антикорупційну стратегію на 2019-2021 роки»; внести зміни до Кримінального кодексу України в аспектах посилення кримінальної відповідальності за корупційні злочини (в т.ч. як за одержання, так і за давання хабара).

Для підвищення ролі інститутів громадянського суспільства у формуванні та реалізації антикорупційної політики держави, а також посилення їх впливу на нормотворчий процес необхідно законодавчо закріпити принципи взаємодії некомерційних організацій та органів державної влади на основі соціального

партнерства; розширити порядок денний соціального діалогу; регламентувати обов'язковість участі інститутів громадянського суспільства та бізнесу у процесі розробки антикорупційної стратегії та плану заходів; регламентувати обов'язковість участі інститутів громадянського суспільства у моніторингу виконання секторальних/відомчих антикорупційних програм та у роботі комісій з оцінки корупційних ризиків; забезпечити формування соціальних технологій, спрямованих на забезпечення дотриманням балансу інтересів населення, держави і бізнесу; стимулювати розвиток громадянської освіти і створювати центри громадянської освіти; розробити та впровадити у практичну діяльність комплекс заходів щодо нейтралізації чинників, що провокують і поглиблюють ціннісний розкол у суспільстві; систематично проводити роз'яснення сутності сучасної демократії з метою усвідомлення її базових принципів і цінностей; стимулювати розвиток самоврядування як базового інституту демократії.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ Монографії

1. Нонік В.В. Формування та реалізації антикорупційної політики в Україні : теорія, практика, механізми :[монографія] / В.В. Нонік. – Житомир : ЖДТУ, 2019. – 387 с.

Статті в наукових фахових виданнях

2. Нонік В.В. Корупція як елемент державного управління в стародавніх цивілізаціях [Електронне видання] / В.В. Нонік, В. В. Савіцький // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2016. – №12.– Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua/index>. *Особистий внесок автора: визначено місце корупції в стародавніх цивілізаціях та ідентифіковано напрями боротьби з нею.*

3. Нонік В.В. Основні чинники та шляхи детінізації економіки України: державно–управлінський аспект / В. В. Нонік // Публічне управління та митне адміністрування. – 2017. – № 2. – С. 91–101.

4. Нонік В.В. Сінгапурська антикорупційна історія: досвід для України [Електронне видання] / В.В. Нонік // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2017. – №9.– Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua/index>.

5. Нонік В.В. Антикорупційний досвід високорозвинених країн Європи [Електронне видання] / В.В. Нонік // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2017. – №12.– Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua/index>.

6. Нонік В.В. Сучасні антикорупційні механізми: морально–етичний та діагностичний ракурс / В.В. Нонік // Інвестиції: практика та досвід. – 2018.– № 5.– С. 73–78.

7. Нонік В.В. Антикорупційна політика: проблеми реалізації в українських реаліях / В.В. Нонік // Вісник Національного університету цивільного захисту України : зб. наук. пр. Серія : Державне управління.– Х. : Вид–во НУЦЗУ, 2018. – Вип. 2(9). – С. 47–57.

8. Нонік В.В. Антикорупційний досвід Китаю: від імперських часів до сьогодення [Електронне видання] / В.В. Нонік // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2018. – №12.– Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/index>.

9. Нонік В.В. Векторна спрямованість трансформаційних змін у процесах функціонування суб'єктного складу механізму протидії корупції / В.В. Нонік // Інвестиції: практика та досвід. – 2018.– № 17.– С. 77–82.

10. Нонік В.В. Формування інформаційно–аналітичного забезпечення протидії корупції в органах державної влади та місцевого самоврядування / В. В. Нонік // Інвестиції: практика та досвід. – 2018.– № 18.– С. 67–72.

11. Нонік В.В. Типологія корупційних відносин: державно–управлінський погляд / В. В. Нонік // Інвестиції: практика та досвід. – 2018.– № 19.– С. 99–102.

12. Нонік В.В. Базові методологічні складові формування та реалізації антикорупційної політики в Україні / В.В. Нонік // Публічне управління та митне адміністрування. – 2019. – № 1. – С. 86–94

13. Нонік В.В. Дослідження сутності та трактування поняття «корупція»: еволюційний аспект / В.В. Нонік // Інвестиції: практика та досвід. – 2019.– № 3.– С. 99–105.

14. Нонік В.В. Національне агентство з питань запобігання корупції як ключовий орган державної влади у системі побудови інституту доброчесності суб'єктів державного управління / С.З. Мошенський, В.В Нонік, І.Г. Сергієнко // Інвестиції: практика та досвід. – 2019. –№ 5. –С. 85–90. *Особистий внесок автора: проаналізовано структуру Національного агентства з питань запобігання корупції та визначено його місце в структурі вітчизняного інституту запобігання корупції.*

15. Нонік В.В. Правовий механізм регулювання професійної етики в системі державного управління / С.З. Мошенський, В.В Нонік, І.Г. Сергієнко // Інвестиції: практика та досвід. – 2019. – № 6. – С. 116–121. *Особистий внесок автора: систематизовано міжнародний досвід нормативно-правового забезпечення функціонування інституту етики державних службовців..*

16. Нонік В.В. Антикорупційне виховання як інструмент антикорупційної стратегії держави / В.В. Нонік // Інвестиції: практика та досвід. – 2019.– № 7.– С. 91–95

17. Нонік В.В. Інформаційно–комунікаційний інструментарій антикорупційної стратегії України / В.В. Нонік // Інвестиції: практика та досвід. – 2019.– № 8.– С. 99 – 104.

Статті в наукових періодичних виданнях інших держав та виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз

18. Нонік В.В. Моделювання процесів поширення корупції: державно–управлінський погляд / В. В. Нонік // The USA Journal of Applied Sciences. – 2018.– № 1.– С. 14–17.

19. Нонік В.В. Морально–етичні засоби зниження масштабності корупційних проявів в Україні [Електронне видання] / В.В. Нонік // East journal of security studies.– 2018. – Вип. 1(3). – Режим доступу: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream>

20. Нонік В.В. Сучасні погляди на причини виникнення корупції та її вплив на економіку України/ В.В. Нонік // Scientific discussion» (Praha, Czech Republic) – 2019.– № Vol 1, No 28.– С. 43–47.

21. Нонік В.В. Формування антикорупційної свідомості, як пріоритетний напрям державної антикорупційної політики В. Нонік // Scientific discussion» (Praha, Czech Republic) – 2019.– № Vol 1, No 30.– С. 45–52.

Статті в інших виданнях

22. Нонік В.В. Методологічні особливості розробки та реалізації регіональної антикорупційної стратегії / В.В. Нонік // Публічне управління та регіональний розвиток. – Миколаїв : Вид–во ЧНУ ім. Петра Могили, 2018. – Вип. 2.– С. 385–407.

23. Нонік В.В. Вплив корупційної діяльності на економічну політику держави / В.В. Нонік, І.О. Драган, К.М. Кравчук // Вісник ЖДТУ. Серія Економічні науки. – 2019. – № 1(87). – С. 133–141. *Особистий внесок автора: проаналізовано сучасний стан державної антикорупційної політики та систематизовано причини її неефективності; розроблено та представлено ряд заходів по зменшенню впливу корупції на економічну політику держави.*

Матеріали конференцій

24. Нонік В.В. Нетерпимість до корупції – умова європейського майбутнього для України /В.В. Нонік// Ольвійський форум – 2017 : стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі : XII міжнар. наук.–практ. конф. 8–11 червня 2017 р./ Чорном. нац. ун–т ім. Петра Могили. – Миколаїв : Вид–во ЧНУ ім. Петра Могили, 2017. – С. 81–83.

25. Нонік В.В. Инструменты выявления и устранения коррупциогенных факторов / В.В. Нонік //Теоретико-методологические и прикладные аспекты государственного управления: матер. XXII республ. науч.-практ. конф., 30 марта 2018 г. – Минск, 2018. – С. 87–88.

26. Нонік В.В. Антикорупційні напрями реформування системи державного управління в Україні / Нонік В.В // Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика: матер. міжнар.. наук.–практ. інтернет–конф., 19–20 квітня 2018 р. – Харків, 2018. – С. 35–36.

27. Нонік В.В. Актуалізація формування антикорупційної суспільної свідомості /В.В. Нонік// Ольвійський форум – 2018 : стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі : XII міжнар. наук.–практ. конф. 7–10 червня 2018 р./ Чорном. нац. ун–т ім. Петра Могили. – Миколаїв : Вид–во ЧНУ ім. Петра Могили, 2018. – С. 81–83.

28. Нонік В.В. Організаційна складова інформаційно–аналітичне забезпечення протидії корупції/ Нонік В.В.// Забезпечення сталого розвитку

економіки: проблеми, пріоритети, перспективи: матер. ІХ міжнар. наук.–практ. інтернет–конф., 25–26 жовтня 2018 р. В 3 т. – Дніпро:– Том 1. – С 106–107.

29. Нонік В.В. Проблеми реалізації антикорупційної політики в Україні/ Нонік В.В // «Могилянські читання – 2018»: всеукр. наук.–метод. конф., 17 листопада 2018 р. – Миколаїв, 2018. – С. 56–58.

30. Нонік В.В. Теоретичні основи розробки та реалізації регіональної антикорупційної стратегії/ В.В. Нонік // Теорія і практика актуальних наукових досліджень: матер. ІV наук.-практ.конф., 22-23 лютого 2019 р., м. Дніпро). – Херсон : Молодий вчений, 2019. – Ч. 1. – С. 70–72.

31. Нонік В.В. Інформаційно–комунікаційний інструментарій як складова антикорупційної стратегії України/ В.В. Нонік // Актуальні дослідження правової та історичної науки: матер. міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 05 березня 2019 р. – Тернопіль, 2019.– Вип. 10. – С. 118–120.

32. Нонік В.В. Деструктивний вплив корупції на соціально–економічний розвиток країни/ В.В. Нонік // Проблеми розвитку публічного управління в Україні : матер. наук.–практ. конф. за міжнар. уч., 11 - 12 квітня 2019 р.– Л., 2019. – С. 283–285.

АНОТАЦІЯ

Нонік В.В. Механізми формування та реалізації антикорупційної політики в Україні. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління. – Чорноморський національний університет імені Петра Могили. – Миколаїв, 2019.

Метою дослідження є розвиток теоретико–методологічних засад та обґрунтування науково–прикладних рекомендацій щодо вдосконалення механізмів формування та реалізації антикорупційної політики в Україні

У дисертації досліджено еволюцію наукових поглядів на причини виникнення корупції в системі суспільних відносин; розвинуто теоретичні основи протидії корупції з уточненням понятійного апарату науки державного управління; узагальнено традиційні наукові концепції до формування та реалізації антикорупційної політики; визначено регуляторні імперативи протидії корупції та окреслити базові методологічні складові формування та реалізації антикорупційної політики держави; систематизовано принципи та моделі державної антикорупційної політики; проведено комплексний аналіз динаміки та взаємозв'язків корупції та тіньової економіки в Україні; розкрито позиції науковців щодо класифікації методів діагностики та соціологічних параметрів корупції; охарактеризовано векторну спрямованість трансформаційних змін у процесах функціонування суб'єктного складу антикорупційної політики держави; досліджено зарубіжний досвід формування та реалізації антикорупційної політики; запропоновано шляхи вдосконалення інформаційно–комунікаційного інструментарію антикорупційної політики держави; визначено методологічні особливості розробки та реалізації

регіональної антикорупційної стратегії; окреслено концептуальні основи реалізації морально-ідеологічної складової антикорупційної політики в Україні; розроблено пропозиції щодо вдосконалення механізмів формування та реалізації антикорупційної політики держави.

Ключові слова: механізми державного управління, антикорупційна політика держави, корупція, протидія корупції, тіньова економіка, корупційні прояви, антикорупційна стратегія.

АННОТАЦИЯ

Ноник В.В. Механизмы формирования и реализации антикоррупционной политики в Украине. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора наук по государственному управлению по специальности 25.00.02 – механизмы государственного управления. – Черноморский национальный университет имени Петра Могилы. – Николаев, 2019.

Целью исследования является развитие теоретико–методологических основ и обоснование научно–прикладных рекомендаций по совершенствованию механизмов формирования и реализации антикоррупционной политики в Украине

В диссертации исследована эволюция научных взглядов на причины возникновения коррупции в системе общественных отношений; развиты теоретические основы противодействия коррупции с уточнением понятийного аппарата науки государственного управления; обобщенно традиционные научные концепции к формированию и реализации антикоррупционной политики; определены регуляторные императивы противодействия коррупции и определить базовые методологические составляющие формирования и реализации антикоррупционной политики государства; систематизированы принципы и модели государственной антикоррупционной политики; проведен комплексный анализ динамики и взаимосвязей коррупции и теневой экономики в Украине; раскрыты позиции ученых о классификации методов диагностики и социологических параметров коррупции; охарактеризованы векторную направленность трансформационных изменений в процессах функционирования субъектного состава антикоррупционной политики государства; исследован зарубежный опыт формирования и реализации антикоррупционной политики; предложены пути совершенствования информационно–коммуникационного инструментария антикоррупционной политики государства; определены методологические особенности разработки и реализации региональной антикоррупционной стратегии; обозначены концептуальные основы реализации морально идеологической составляющей антикоррупционной политики в Украине; разработаны предложения по совершенствованию механизмов формирования и реализации антикоррупционной политики государства.

Ключевые слова: механизмы государственного управления, антикоррупционная политика государства, коррупция, противодействие коррупции, теневая экономика, коррупционные проявления, антикоррупционная стратегия.

SUMMARY

Nonik V.V. Mechanisms of formation and implementation of anti-corruption policy in Ukraine. – The manuscript.

The thesis for the degree of Doctor of Science in Public Administration, specialty 25.00.02 – mechanisms of public administration. – Petro Mohyla Black Sea National University. – Mykolayiv, 2019.

The purpose of investigation is to develop theoretical and methodological base and to substantiate scientific recommendations for improving the mechanisms of formation and implementation of anti-corruption policy in Ukraine.

The dissertation explores the evolution of scientific views on the causes of corruption in the system of social relations. The features of corruption in the ancient world were outlined and they indicate that corruption is a complex social phenomenon and it is rooted in administrative systems and various spheres of economic relations. It appeared together with the state as a public institute.

Theoretical bases of counteraction to corruption with refinement of the conceptual apparatus of the science of public administration have been developed. According to the results of systematization of approaches to the classification of forms and types of corruption, the criteria for typologizing corruption relations have been expanded.

The basic methodological components of the formation and implementation of the state anti-corruption policy are outlined. It is determined that anti-corruption policy should be integrated into the basic strategy of state development in the following directions and priorities: state-political, socio-economic, state-legal, social-civic, social and cultural. It is proved that the effectiveness of the anti-corruption policy of the state depends on a strong political will, which is embodied in the anti-corruption strategy of counteraction and effective functioning of a complex system of authorized institutions.

The necessity of continuous modernization of the anti-corruption policy instruments of the state is substantiated. Diagnostic methods of anti-corruption policy of the state are investigated. It is substantiated that in order to diagnose and predict corruption on time, it is necessary to develop a national system for measuring and assessing the level of corruption. That is why the corruption monitoring system should be introduced, and this system must base on indicators and research methods which are unified for all public authorities.

The results of using traditional diagnostic models for measuring corruption should be grouped into the following analytical blocks: the actual state of corruption (prevalence); perception of corruption by the population; effectiveness of anti-corruption measures.

The functional orientation of the influence of civil society on the formation and implementation of anti-corruption policy of the state is characterized. It is proved that the impetus that will lead anti-corruption mechanisms into action should be made by the civil society institutions, with an emphasis on the combination of state and public control.

The effectiveness of the formation and implementation of anti-corruption policy in Ukraine is evaluated, as well as the main factors and ways of Ukrainian economy's overcoming its shadowing. The methodological foundations of the development of the concept of counteraction to the shadow economic activity and realization of ways of overcoming its shadowing are offered.

According to the correlation analysis the relationship between the level of corruption and indicators that characterize socio-economic conditions were investigated. The same correlation was found between socio-economic indicators, administrative offenses related to corruption, and acts related to abuse of power or administration. This proves that the success of the anti-corruption policy in Ukraine is the key to the socio-economic development of the country and to improving the welfare of the population.

With purpose of substantiate the choice of mechanisms of national anti-corruption policy, the tendency of corruption spread is simulated. The simulation results showed that effective fight against corruption is need a lot of time, when measures on "immunization" from corruption must be implemented and rigorous methods of punishment for corruption should be applied.

On the basis of systematization of foreign experience in the formulation and implementation of anti-corruption policy, a complex of proposals about the adaptation to the Ukraine instruments that enhance the anti-corruption potential of the state was presented.

The directions of improvement of information and communication methods of the anti-corruption policy of the state were outlined. They envisage introduction of anti-corruption platforms' functioning as providing a component of creation of transparent and open decision-making system with high anti-corruption stability.

Methodological features of the development and implementation of the regional anti-corruption strategy were determined. The toolkit for implementation of the regional anti-corruption strategy was systematized. It included the economic, political, preventive, educational and organizational measures. It is proved that the integrated using of the tools for the implementation of the regional anti-corruption strategy, as well as the systematic evaluation of the effectiveness and correction of anti-corruption measures will allow to obtain a synergistic positive effect in the development of both regional and national economic system.

The conceptual bases for the implementation of the moral and ideological component of anti-corruption policy in Ukraine are scientifically substantiated. It is stated that as a result of systematic and scientifically grounded application of special state-administrative anti-corruption mechanisms of ideological orientation, a general atmosphere of society's intolerance to corruption are going to its' forming.

The necessity of active introduction of anticorruption education as an effective tool of preventive action has been proved. It allows to develop valuable personality directions in forming a stable anticorruption civic position and to increase the level of legal consciousness and patriotism, to destroy the tendency to corruption.

Practical recommendations have been made to improve the mechanisms of formation and implementation of the state's anti-corruption policy.

To enhance the role of civil society institutions in shaping and implementing anti-corruption policies of the state, as well as enhancing their influence on the rulemaking process, it is necessary to: to legislate the principles of interaction between non-profit organizations and public authorities on the basis of social partnership; broaden the agenda of social dialogue; to regulate the obligation of participation of civil society and business institutions in the development of anti-corruption strategy; to regulate the obligation of participation of civil society institutions in anti-corruption monitoring; stimulate the development of civic education and create centers of civic education; to develop and put into practice a set of measures to neutralize the factors that provoke and deepen the value divide in society; systematically clarify the essence of modern democracy in order to understand its basic principles and values; stimulate the development of self-government as a basic institution of democracy.

Keywords: mechanisms of public administration, anti-corruption policy of the state, corruption, counteraction to corruption, shadow economy, corruption manifestations, anti-corruption strategy.